

اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران

بررسی وضعیت اقتصادی کشور و اثرات قطعنامه‌ها و تحریم‌های اقتصادی بر آن

کمیسیون انرژی، نفت و محیط زیست

حامد فرنام

زمستان 1390

مقدمه:

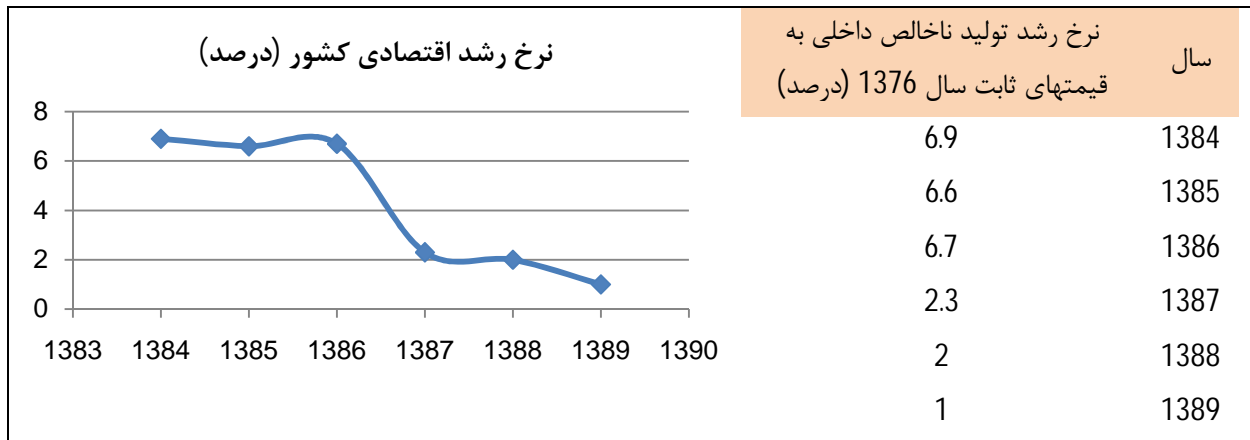
تحریم‌های وضع شده علیه ج.ا. را می‌توان به شش دوره تقسیم بندی نمود که هر یک دارای ویژگی‌های خاص خود می‌باشد: دوره گروگانگیری 1979-1981، دوره جنگ ایران - عراق (1981-1988)، دوره بازسازی (1989 - 1992)، دوره ریاست جمهوری کلینتون، مهار دوجانبه (1993 - 2001)، پس از واقعه 11 سپتامبر 2001 تا سال 2006، از سال 2006 (89-1385) تا کنون که پنج قطعنامه علیه ج.ا. در شورای امنیت سازمان ملل به تصویب رسیده است. نتایج بررسی‌های انجام‌شده در زمینه تحریم‌های اعمال شده پس از سال 1385 به شرح زیر می‌باشد:

1. بررسی آثار تحریم بر متغیرهای کلان و بخشهای واقعی اقتصاد ایران

1-1- بررسی وضعیت نرخ رشد تولید ناخالص داخلی

بعد از شروع دور جدید تحریم‌ها در سال 2006 (1385) به دلیل روند فزاینده قیمت نفت خام، درآمد ارزی کشور از محل صادرات نفت خام با رشد چشمگیری مواجه شد و به تبع آن نرخ رشد اقتصادی کشور افزایش یافت. این امر موقتا آثار منفی تحریم‌های تجاری و مالی بین المللی را کاهش داد و بخشهای واقعی اقتصاد ایران در سالهای 1384، 1385 و 1386 به لطف جهش بسیار زیاد قیمت نفت، به ترتیب از نرخ‌های رشد 6.9، 6.6 و 6.7 درصدی برخوردار شد. اما در سالهای بعد با بازگشت قیمت نفت به سطح پیشین خود، به دلیل کاهش نرخ رشد ارزش افزوده سایر بخشهای اقتصادی کشور بویژه کشاورزی و صنعت، نرخ رشد اقتصادی کشور با افت محسوس و قابل ملاحظه ای مواجه شد و طی سالهای 1387، 1388 و 1389 با روندی نزولی به ترتیب به 2.3، 2 و 1 درصد رسیده است. سیاست‌های آزمون و خطا و دیدگاه‌های مبتنی بر اقتصاد تخیلی مسبب اصلی این پدیده بوده‌اند. نتیجه این رویکرد افزایش نرخ بیکاری و تورم و توسعه ابعاد مرض هلندی بوده است.

تحولات سالهای 1384-1389 را می‌توان توسعه و مزمن شدن بیماری هلندی (Dutch disease) در اقتصاد ایران دانست. این عارضه زمانی رخ می‌دهد که درآمد یک کشور بر اثر رشد ناگهانی قیمت منابع طبیعی و درآمد حاصل از صادرات آن، افزایش یابد و متولیان اقتصاد کلان (دولت) هم با تصور دائمی بودن این درآمد آن را بدون سرمایه ریزی در جامعه تزریق کنند. تا اینجای کار اتفاق خاصی نیافتاده است، درآمد کشور زیاد شده و پول هم به جامعه منتقل شده است. اما با افزایش درآمد، تقاضا هم افزایش پیدا می‌کند اگر این افزایش تقاضا به صورت ناگهانی انجام شود، و برای توسعه عرضه سرمایه ریزی نشده باشد، عرضه جوابگوی تقاضا نخواهد بود و تعادل عرضه و تقاضا بر هم می‌خورد، در نتیجه قیمت‌ها افزایش می‌یابد.

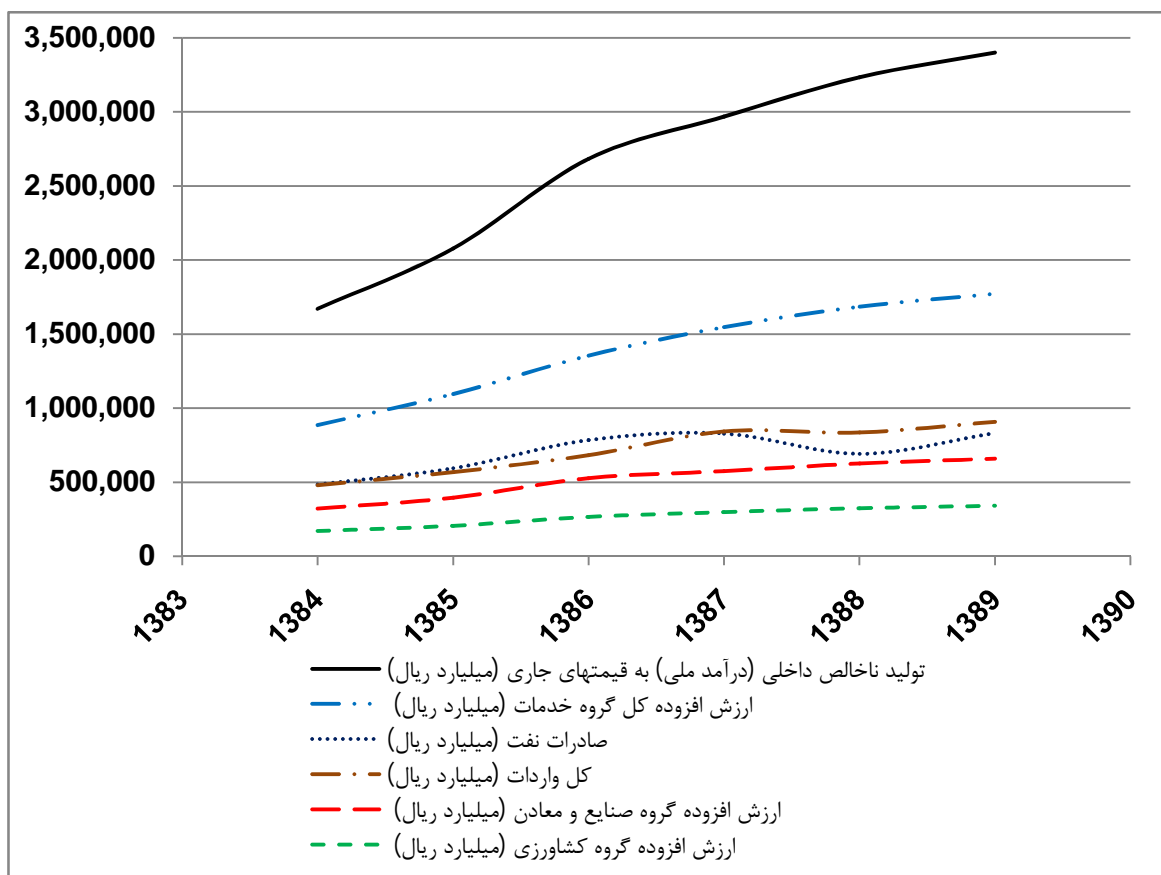
منبع: نماگرهای اقتصادی بانک مرکزی، شماره های مختلف، بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول

البته رشد اقتصادی نامناسب سال‌های مذکور صرفاً ناشی از آثار تحریم نیست، بلکه مدیریت اقتصادی ناکارآمد، غیرعلمی و غیر اصولی هم عامل کمک کننده بوده است.

ضمناً آمار سال 1389 از گزارش آوریل 2011 صندوق بین‌المللی پول استخراج شده است که در گزارش اخیر خود در سپتامبر 2011 این عدد تغییر کرده است.

2-1- بررسی آثار تحریم بر بخش واقعی اقتصاد ایران

بررسی روند ارزش افزوده گروه کشاورزی و صنایع و معادن نشان می‌دهد که طی سالهای 89-1384 این دو بخش، سهم اندکی از رشد در تولید ناخالص داخلی را به خود اختصاص داده‌اند. روند ارزش افزوده این دو بخش حاکی از تاثیر پذیری منفی این دو بخش از تحریم اقتصادی و سیاست‌های ناکارآمد دولت طی این دوره بوده است. در واقع تحریم‌های اقتصادی علیه ایران موجب کند شدن روند رشد بخش‌های کشاورزی و صنعت شده است به طوری که نرخ رشد بخش گروه صنایع و معادن و گروه کشاورزی کمتر از نرخ رشد تولید ناخالص داخلی است. به اعتقاد صاحب‌نظران اقتصادی، در حال حاضر صنایع داخلی با ظرفیت 30% تا 50% ظرفیت خود تولید می‌کنند. تحریم‌های اعمال شده علیه جمهوری اسلامی موجب شرایط بسیار سخت برای بنگاه‌های تولیدی و صنعتی در اقتصاد کشور شده است.

سال	تولید ناخالص داخلی (میلیارد ریال)	نرخ رشد اقتصادی (درصد)	تورم (درصد)	نرخ بیکاری (درصد)	سهم صنعت و کشاورزی از GDP	سهم نفت از GDP	سهم خدمات از GDP
1384 (2005)	423207.70	4.66	10.4	11.5	0.268	0.282	0.478
1385 (2006)	447961,00	5.84	11.8	11.3	0.268	0.271	0.485
1386 (2007)	483014,00	7.82	18.3	10.5	0.276	0.279	0.469
1387 (2008)	488024,06	1.03	25.4	10.4	0.55	گروه صنایع و معادن شامل صنعت نفت نیز می‌باشد	0.45
1388 (2009)	488355,55	0.06	10.8	11.9	0.54	گروه صنایع و معادن شامل صنعت نفت نیز می‌باشد	0.46

0.47	گروه صنایع و معادن شامل صنعت نفت نیز می‌باشد	0.53	14.5	12.5	1.02	493379,09	1389 (2010)
- منبع آمارهای مربوط به تولید ناخالص داخلی، نرخ رشد و تورم: IMF (قسمت هایی که پررنگ تر نشان داده شده، برآوردی توسط IMF می باشد)؛ - منبع آمارهای مربوط به نرخ بیکاری (90-1384)، سهم صنعت و کشاورزی، نفت و خدمات از GDP (86-1384):. نماگرهای اقتصادی بانک مرکزی ایران؛ - منبع آمارهای مربوط به سهم صنعت و کشاورزی، نفت و خدمات از GDP (89-1387): CIA World Factbook؛				22.5	-0.03	493215,42	1390 (2011)
				12.5	2.98	507957,05	1391 (2012)

3-1- بررسی اثرات تحریم بر واردات

طی سالهای اخیر، بخش اعظم رشد تولید ناخالص داخلی ناشی از صادرات نفت و گروه خدمات بوده و به نظر می‌رسد بخش قابل توجهی از رشد ارزش افزوده بخش خدمات با افزایش میزان واردات در دوره مورد بررسی مرتبط بوده است. نکته قابل توجه اینکه به جز سال 1386 طی این دوره همواره میزان واردات کالا و خدمات مساوی و یا بیشتر از کل درآمد صادرات نفت کشور بوده است. بر اثر تحریم‌های اعمال شده، دولت سعی کرده است نارسایی‌های مادی حوزه تولید واقعی اقتصاد را با واردات جبران نماید.

علاوه بر آثار تحریم‌های اقتصادی سیاست‌های ارزی نادرست و مبتنی بر اقتصاد تخیلی (از جمله استحکام پول ملی) آثار منفی در تولید، صادرات و میزان اشتغال کشور داشته است که، شرایط را برای بخش تولید دشوار و غیر قابل رقابت با محصولات خارجی کرده است. طبق قانون برنامه چهارم، نرخ ارز می‌بایست با توجه به تفاوت نرخ تورم داخلی و تورم خارجی تعدیل می‌شد. در حالی که با نرخ فعلی ارز، کالای داخلی نسبت به سال 83 حدود 3/5 برابر گرانتر تمام می‌شود و کالای وارداتی با نرخ سال 83 عرضه می‌شود که نتیجه آن، توقف و کاهش تولید در صنایع و واحدهای تولید داخلی شده است.

میزان صادرات نفت خام، صادرات کالا و خدمات و واردات کالا و خدمات کشور طی سالهای 1384-1389 (میلیارد دلار)

سال	واردات کالا	واردات خدمات	کل واردات	صادرات نفت	صادرات کالاها و خدمات
1384	43.4	9.8	53.2	53.8	75.3
1385	50.0	11.9	61.9	64.7	81.9
1386	58.2	15.4	73.6	84.5	104.6
1387	70.2	17.9	88.1	86.6	109.3
1388	66.6	17.8	84.4	69.8	94.3
1389	65.8	22.0	87.8	80.5	110.7
جمع کل	354.2	94.8	449.0	439.9	576.1

منبع: نماگرهای اقتصادی بانک مرکزی، شماره های مختلف

بررسی جدول واردات نشان می‌دهد حدود 17% از کالاهای وارداتی، کالاهای سرمایه‌ای هستند و مابقی، کالاهای مصرفی و واسطه‌ای می‌باشند که آن هم بعد از یک مرحله به کالای مصرفی تبدیل می‌شوند. به طوری که بسیاری از کالاهایی که توان تولید آن‌ها در داخل کشور وجود دارد، امروز جزء کالاهای وارداتی است و به ناچار برای تامین تقاضا و با توجه به کاهش تولیدات داخلی، روند واردات کالای مصرفی و خدمات طی این دوره افزایش چشمگیری داشته است. اثر تحریم-ها حداقل موجب واردات 162 میلیارد دلاری کالای مصرفی قابل تولید در داخل کشور شده است.

میزان واردات کالا طی سالهای 88-1384 (میلیون دلار)

کالا	سال
43381	1384
49987	1385
58240	1386
70199	1387
66598	1388
288405	جمع برنامه چهارم (84-88)

ماخذ: نماگرهای اقتصادی بانک مرکزی

میزان واردات کالا طی سالهای 83-1379 (میلیون دلار)

کالا	سال
15860	1379
18969	1380
22576	1381
30141	1382
38762	1383
126308	جمع برنامه سوم (79-83)

ماخذ: نماگرهای اقتصادی بانک مرکزی

سهم انواع کالا از کل واردات کالا طی سالهای 89-1384

کالای سرمایه‌ای	کالای مصرفی و واسطه‌ای	درصد
22.4	77.6	1384
17.69	82.31	1385
16.43	83.57	1386
17.37	82.63	1387
15.88	84.12	1388
14.72	85.28	1389
17.26	82.55	میانگین هندسی

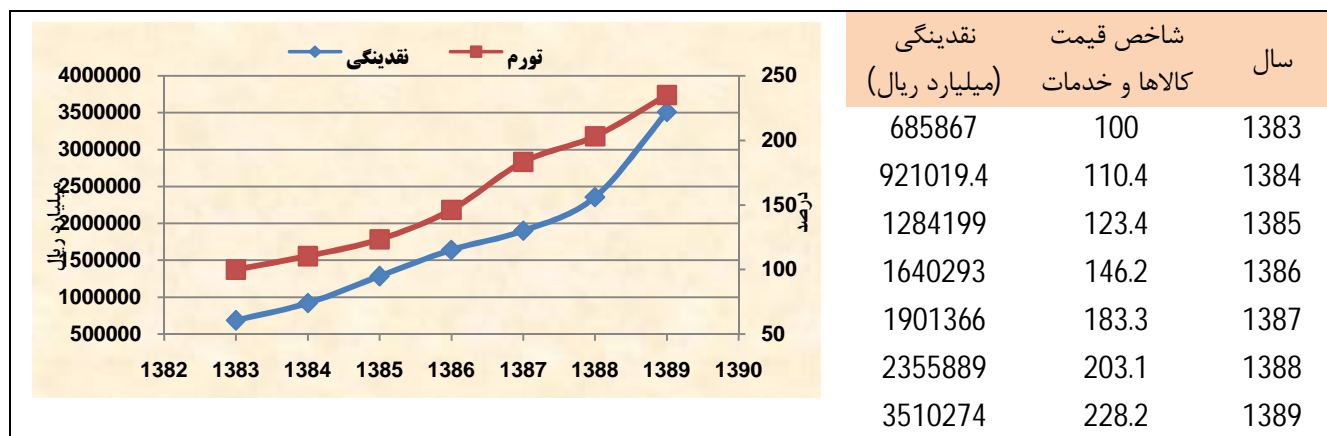
منبع: اداره گمرک جمهوری اسلامی ایران

از جمله آثار تحریم‌ها عدم امکان تامین فناوری‌های پیشرفته، ماشین‌آلات صنعتی، مواد اولیه و قطعات یدکی دستگاه‌ها بر اساس روش‌های متعارف تجاری در بازارهای بین‌المللی و همچنین مشکلات نقل و انتقالات ارز به دلیل تحریم بانکی و هزینه‌های ناشی از آن، رشد جریان واسطه‌ها و دلال‌ها در معاملات خارجی و روند آلوده ناشی از این مداخلات در بنگاه‌ها

و دستگاه‌های دولتی و هزینه‌های ناشی از آن شرایط کسب و کار را به شدن نامناسب کرده است. ضمن اینکه به دلیل محدودیت های مالی ناشی از تحریم اقتصاد ایران با مشکلاتی نظیر خرید گران کالا، خرید از منابع محدود و با کیفیت نامناسب، پرداخت هزینه بابت حمل و نقل اضافی و هزینه‌های انتقال ارز مواجه گردیده است. آثار ناشی از تحریم موجب واردات از طریق غیر مستقیم، حضور واسطه‌ها، حمل و نقل اضافی، هزینه انتقال ارز از طریق صرافی-ها و امثال آن شده است که اثر آن حداقل 20% حجم واردات 449 میلیارد دلاری در حدود 90 میلیارد دلار برآورد می‌شود. این هرزروی منابع معادل هزینه های سرمایه ای برای ایجاد یک میلیون شغل تولیدی است!

4-1- بررسی میزان نقدینگی و نرخ تورم

در سالهای 1384-1389 اقتصاد ایران با افزایش سطح عمومی قیمت‌ها نیز مواجه شد که متاثر از افزایش نقدینگی کل کشور، رشد ناچیز تولید در بخشهای واقعی اقتصاد ایران بویژه صنعت و کشاورزی، بوده است. بر اساس آخرین آمارهای موجود میزان نقدینگی کشور از 685867 میلیارد ریال در سال 1383 با نرخ رشدی معادل 312 درصد به 2827067 میلیارد ریال در سال 1389 رسیده است. همچنین شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی که شاخص سنجش تورم می باشد، از مقدار 100 واحد در سال پایه 1383 به 228.2 در سال 1389 افزایش یافته است.

منبع: نماگرهای اقتصادی بانک مرکزی، شماره های مختلف

در این سالها، افزایش واردات برای جلوگیری از تورم افسار گسیخته از یکسو و تثبیت نرخ ارز توسط دولت از سوی دیگر، موجب کاهش توان رقابتی تولیدکنندگان داخلی و از دور خارج شدن آنان گردیده است که پیامدهای اقتصادی و اجتماعی نظیر ایجاد رکود در اقتصاد ایران و رشد بیکاری را به همراه داشته است. ضمن اینکه همچنان نرخ تورم روند صعودی خود را طی نموده و اقتصاد ایران را دچار تورم توأم با رود یا رکود تورمی نموده است.

در یک روند عبور دادن سرمایه از فرآیندهای تولیدی قیمت ها تا سقفی بالا می روند و با یک تاخیر زمانی تولید افزایش پیدا می کند و در نهایت پس از مدتی عرضه و تقاضا به تعادل قبل بر می گردند. اما بیماری هلندی از زمانی رخ می دهد که دولت به عنوان متولی اقتصاد کلان وارد کارزار می شود و سعی می کند به طور مصنوعی و از طریق غیر از افزایش تولید، قیمت ها را پایین نگه دارد. دولت متوصل به واردات کالاهای مصرفی ارزان می شود (همان سیاستی که در سالهای اخیر اتخاذ شده است) تا قیمت ها را مهار کند در حالی که صنایع داخلی مجبورند با عوامل تولید گران کالای گران را تولید و به قیمت ارزان بفروشند.

5-1- بررسی وضعیت بازار کار (میزان اشتغال و نرخ بیکاری) کشور

تاثیر تحریمهای اقتصادی و عملکرد ضعیف سیاستگذاران اقتصادی در این مقطع زمانی وقتی مشخص تر و برجسته تر می شود که به وضعیت بازار کار در سالهای گذشته نگاهی بیندازیم. بر اساس گزارشات آماری مرکز آمار ایران، میانگین نرخ رشد جمعیت فعال طی سالهای 55-65 و 65-75 حداقل دو درصد و در سالهای 85-1375 سالانه چهار درصد بوده است، در حالیکه مقدار این شاخص در سالهای 1384-1389 کمتر از یک درصد بوده است که ناشی از گرایش به ادامه تحصیل در دانشگاه برای مقاطع تحصیلی بالاتر می باشد.

شرح	1384	1385	1386	1387	1388	1389
جمعیت فعال	23,290	23,484	23,578	22,892	23,840	24,204
جمعیت شاغل	20,615	20,837	21,087	20,482	21,000	20,677
جمعیت بیکار	2,675	2,647	2,480	2,390	2,840	3,529
نرخ بیکاری	11,5%	11,3%	10,5%	10,4%	11,9%	14,6%

منبع: طرح نمونه گیری نیروی کار، اشتغال و بیکاری، مرکز آمار ایران

نرخ بیکاری در حدود 15 درصد با وجود درآمدهای بالای نفتی نشان از وضعیت نامناسب بازار کار کشور دارد. از آنجاییکه جمعیت ایران جوان است، بالاترین تعداد جمعیت در گروه سنی 20-30 سال قرار دارند، توزیع جمعیت 3.5 میلیونی بیکار کشور عمدتاً در گروه سنی جوان است که آثار اجتماعی نامناسب دیگری از جمله تاخیر در سن ازدواج، ابتلا به مواد مخدر، بزهکاری اجتماعی و خروج نیروهای تحصیل کرده از کشور از آثار آن می باشد. طبق تخمین اینجانب هر بیکار جوان سالانه حدود 10,000,000 تومان هزینه ملی در بر دارد. آثار تحریمها در بخش تولید صنعتی که موجب بکارگیری تنها 30 الی 50 درصد ظرفیت تولیدی صنعتی کشور شده است، منجر به تشدید بیکاری شده است.

1-6- تخصیص غیر بهینه درآمدهای حاصل از فروش نفت نفت خام و میعانات

یکی از مهمترین عواملی که طی سالهای اخیر تاثیر تحریم ها بر اقتصاد ایران را تشدید نموده، تخصیص غیر بهینه سرمایه های ارزی بدست آمده از فروش نفت با "درآمد" خواندن آنها بوده است. وابستگی بالای اقتصاد ایران به "درآمدهای" نفتی و نقش تعیین کننده آن در رشد اقتصادی و تامین منابع ارزی کشور، ضرورت توجه به بین نسلی بودن این منابع و تخصیص بهینه و صحیح آن ها دارد. تلقی سرمایه‌ای از بهای فروش داخلی و خارجی نفت و گاز می توانست نقش تعیین کننده ای در تخفیف آثار منفی اقتصادی تحریمها ایفا کند و تعادل را در عرصه‌های تولید، اشتغال و تورم برقرار سازد. آنچه که بر اهمیت تخصیص بهینه درآمدهای نفتی در این برهه زمانی می افزاید، این واقعیت است که مجموع درآمد نفتی شش سال اخیر کشور تقریبا برابر مجموع درآمد نفتی ایران از انقلاب اسلامی تا سال 1384 است. درآمدهای ناشی از فروش نفت خام و میعانات گازی در جدول زیر ملاحظه می‌شود.

دوره مورد بررسی		درآمد سالیانه نفت و گاز (میلیارد دلار)
مجموع درآمد نفتی قبل از انقلاب	از آغاز تا سال 1352	26.818
	1352 - 1357	112.719
	جمع دوره	139.537
مجموع درآمد نفتی پس از انقلاب تا 1384	سال های اول انقلاب	35.806
	دولت سوم و چهارم	110.686
	دولت پنجم و ششم	141.703
	دولت هفتم و هشتم	157.277
	جمع دوره	445.472
درآمد نفتی شش سال اخیر (1384 - 1389)		439.886
مجموع کل		1024.895

منبع: گزارشات اقتصادی سالهای مختلف بانک مرکزی

متأسفانه طی این دوره زمانی بسیار مهم این سرمایه عظیم ملی منجر به رشد بخشهای واقعی اقتصاد اعم از کشاورزی، صنعت، بویژه خود صنعت نفت و گاز که تامین کننده این درآمد عظیم بوده، نشده است و در عوض بخش قابل توجهی از این درآمد در راستای مهار نرخ تورم به واردات کالا و خدمات که عمدتاً مصرفی می باشند، اختصاص یافت که منجر به تورم رکودی شده است. نمونه بارز این سوء مصرف منابع تحمیل ضعف نقدینگی بر صنایع نفت و برق کشور است که

خود زاینده بخش اعظم سرمایه کشور هستند! ملاحظه می‌شود که اثر تحریم‌ها نود میلیارد و اثر تضييع درآمد‌های نفتی بیش از 400 میلیارد بوده است.

2. بررسی اثرات تحریم بر بخش‌های مختلف صنعت نفت و گاز کشور و جمع بندی

چنانچه فرض شود که اثر غایی این تحریم‌ها نهایتاً در کاهش تولید نفت، گاز و میعانات گازی خود را متجلی سازد، در این صورت طی سالهای 1384 تا 1389 صدها میلیارد دلار عدم النفع و یا به عبارت بهتر زیان به اقتصاد ملی وارد نموده است. آثار مالی ناشی از این موضوع تخمینی است و ارقام متفاوتی در این زمینه ارائه شده است.

نتایج بررسی های انجام شده حاکی از آن است که تحریم‌های وضع شده علیه ایران آثار و نتایج قابل توجهی بر بخش‌های مختلف صنعت نفت و گاز کشور داشته است که مهمترین آنها عبارتند از:

1. عدم پذیرش اعتبارات اسنادی گشایش شده در بانکهای ایرانی توسط فروشندگان و بانکهای خارجی
2. متوقف شدن خطوط اعتباری توسط بانکهای خارجی و اعمال محدودیت‌های زیاد در گشایش L/C و صدور ضمانت-های بانکی
3. نیاز به اخذ مجوز صادرات به ایران برای اکثر کالاها
4. عدم همکاری شرکتهای بیمه جهت دادن پوشش بیمه ای به فروشندگان برای معاملات با ایران
5. عدم صدور ضمانت نامه بانکی توسط بانکهای فروشندگان در مقابل پیش پرداخت
6. گشایش و بازدید فیزیکی کالا و محوله های ارسالی به ایران توسط گمرک کشورهای فروشنده
7. درخواست فروشندگان و سازندگان کالا و تجهیزات، برای پرداخت وجه کالا قبل از حمل و تحویل آن در بندر کشور سازنده
8. عدم علاقه اکثر فروشندگان به معامله با ایران با توجه به مقصد حمل کالا
9. عدم علاقه تعدادی از فروشندگان نسبت به فروش برخی از کالاها به ایران
10. زمانبر بودن پروسه خرید کالا از طریق ترک تشریفات مناقصه، که این موضوع نیاز به دریافت مصوبه خاص دارد.
11. تقاضای پیش پرداخت بیش از 25 درصد و پرداخت بیشتر از 90 درصد وجه کالا قبل از حمل
12. عدم شرکت بسیاری از سازندگان و فروشندگان خارجی در مناقصات برگزار شده
13. ورود شرکت‌های واسطه در معاملات و تقاضای پیش پرداخت بیش از 25 درصد بدون ارائه تضمین بانکی
14. خروج شرکتهای معتبر تهیه و تامین کننده تجهیزات، لوازم و خدمات
15. مشکلات متعدد در تامین تجهیزات فنی مورد نیاز به عنوان مثال با توجه به اینکه کالا و تجهیزات مربوط به حفاری چاههای میدان پارس جنوبی (بعلت ترکیب گاز موجود در آن) تقریباً در دنیا شناخته شده است و غیر از ایران فقط

در بخش قطر این میدان مورد مصرف دارد لذا اگر شرکتی نیز توانائی تامین آن را داشته باشد چون مقصد آن منطقه خلیج فارس است کاملاً مشخص و مشکل خروج کالا از مبداء و ارسال آن به مقصد (از نظر تحریم بین المللی) وجود دارد.

16. افزایش قابل توجه هزینه تامین اقلام و تجهیزات و خدمات فنی موردنیاز به دلیل ایجاد محدودیت و انحصار از سوی برخی شرکتهای خارجی خاص حاضر به فعالیت با ایران و نیز برخی شرکتهای سازندگان داخلی

17. عدم افزایش ضریب بازیافت در میادین نفتی و عدم تولید صیانتی از مخازن هیدروکربوری به دلیل عدم حضور و مشارکت شرکتهای طراز اول جهان به لحاظ فناوری و دانش فنی مورد نیاز جهت اجرای مطالعات افزایش ضریب بازیافت موسوم به EOR

18. محروم شدن از نظام مدیریتی متناسب با مگا پروژهها و مشکلات متعدد در مدیریت آنها بدلیل عدم حضور شرکتهای مطرح جهانی

19. کاهش میزان سرمایه گذاری خارجی در صنعت نفت و گاز و تامین بخشی از منابع مالی موردنیاز بینی شده از محل منابع خارجی از محل منابع داخلی

20. افزایش چند برابر هزینه توسعه میادین نفت و گاز کشور با شرکتهای نه چندان مطرح چینی و سایر شرکتهای داخلی و خارجی

21. مشکلات متعدد برای انتقال درآمد حاصل از صادرات نفت خام ایران از برخی کشورها نظیر هند طی ماههای اخیر

22. کاهش تدریجی خرید نفت خام ایران از سوی مشتریان سنتی ایران نظیر ژاپن، هند و کشورهای اروپایی و جبران کاهش خرید نفت خام ایران با نفت خام عربستان و سایر کشورهای منطقه خلیج فارس

23. افزایش مصرف فرآورده های نفتی نظیر نفت کوره و نفت گاز به دلیل راندمان پایین نیروگاههای کشور در نتیجه تحریمهای اعمال شده بر صنعت برق

24. افزایش مصرف گاز طبیعی در بخش نیروگاهی و سایر بخشهای مصرف کننده به دلیل عدم استفاده از فناوری های نو و عدم دسترسی به تجهیزات پیشرفته مورد نیاز

از آنجا که کمی نمودن این هزینه ها و برآورد آن کار بسیار دشوار و پیچیده ای است و با توجه به اینکه اثر غایی و نتیجه نهایی این تحریمها را می توان در کاهش تولید نفت خام کشور نسبت به اهداف کمی پیش بینی شده، کاهش تولید گاز طبیعی به دلیل تاخیر در اجرای پروژه های توسعه فازهای مختلف میدان گازی پارس جنوبی و سایر میادین گازی، کاهش میزان تولید میعانات گازی نسبت به اهداف کمی پیش بینی شده و عدم افزایش ضریب بازیافت از میادین نفت و گاز کشور نشان داد.